

کتاب خارجی

معرفی و بررسی فهرست‌های کتابخانه غازی خسروبیگ

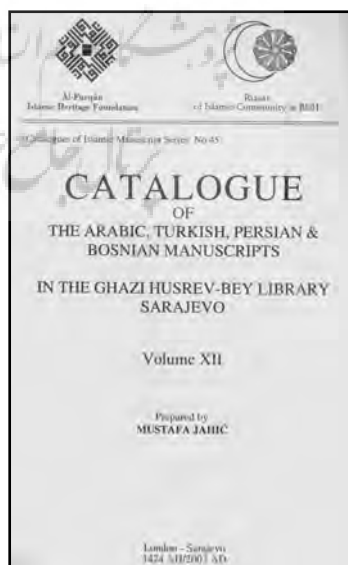
○ راضیه یوسفی نیا

Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and
Bosnian manuscripts in the Ghazi Husrev - Bey
Library in Sarajevo = فهرس المخطوطات العربیه و التترکیه و
Sarajevo: Rijaset - الفارسیه و البوسنویه فی مکتبه الغازی خسرو
بک فی سراييفو

Islamske Zajednice u BiH Sarajevo: London:
Al-Furqan Islamic Heritage Foundation,
1963-2003.

گنجینه‌ای نفیس از نسخه‌های خطی عربی، ترکی، فارسی و
بوسنیایی در کتابخانه غازی خسروبیگ است که در سارایوو پایتخت
جمهوری بوسنی و هرزگوین نگهداری می‌شود. غازی خسروبیگ از
مشهورترین حاکمان عثمانی در بوسنی و هرزگوین بود که در سال
۱۴۸۰ م در شهر سرز یونان به دنیا آمد. پدرش فرهاد بیگ که در
هرزگوین متولد شده بود حاکم سرز بود. مادر وی دختر و بنا بر روایتی
خواهر سلطان بایزید دوم بود. غازی خسروبیگ از سال ۱۵۲۱ تا ۱۵۴۱
م حکومت خود، آثار فرهنگی و خدمات اجتماعی بسیاری از خود بر
جای گذاشت.

در سال ۱۴۶۳ م که سلطان محمد، بوسنی و هرزگوین را به

دانشمندان، ادیبان و خوش‌نویسان بوسنیایی نگاشته یا استنساخ شد. در سال ۱۵۳۷ م غازی خسرو بیگ مدرسه‌ای تأسیس نمود که هفتصد هزار دراجم (واحد پول یونان) به آن اختصاص یافت. در وقفنامه مربوط به این مدرسه قید شده بود که از آنچه باقیمانده است کتاب‌های خوب برای این مدرسه خریداری شود تا طالبان علم بخوانند و استنساخ نمایند. به این ترتیب کتابخانه غازی خسروبیگ همزمان با مدرسه غازی خسروبیگ در سال ۱۵۳۷ م تأسیس شد. این کتابخانه شامل تعدادی کتاب، نسخه و سند به زبان‌های شرقی، صرب‌کرواتی و بعضی از زبان‌های اروپایی است و به جهت سوابق تاریخی و نسخه‌های خطی منحصر بفرد و ارزشمند از شهرت فراوانی برخوردار است. نسخه‌های خطی این کتابخانه که از طرق مختلف از جمله سفر به نقاط مختلف دنیای اسلامی مانند مکه، مدینه، مصر، بغداد و بیش از همه در استانبول نوشته شده و یا استنساخ گردیده، جمع‌آوری شده است. برخی از این نسخه‌ها را بازرگانان، برخی را زائرانی که از بوسنی عازم حج بودند و بیش از همه کسانی که برای تحصیل علوم به مشرق زمین سفر می‌کردند با خود آورده‌اند. متأسفانه اطلاع درستی از کتاب‌های اولیه این کتابخانه در دست

تصرف خود درآورد مسلمانان در ناحیه ساریووی امروز استقرار یافتند. اما عصر طلایی ساریوو و معماری شکوهمند آن در دوران غازی خسروبیگ بود. نیز در زمان او بود که بناهای عالی بسیار ساخته شد و پس از مرگش ساریوو به صورت بزرگترین و زیباترین شهر امپراطوری عثمانی در اروپا درآمد. هنگامی که بوسنی و هرزگوین به تسلط عثمانی‌ها درآمد مستقیماً زیر نفوذ فرهنگ ایرانی نیز قرار گرفت. در دوران حکومت پانصد ساله ترکها در بوسنی و هرزگوین سه زبان شرقی وجود داشت: زبان ترکی که زبان اداری بود، زبان عربی به عنوان زبان مذهبی، و زبان فارسی به عنوان زبان ادبیات بویژه شعر بود. به این ترتیب بود که دین اسلام و فرهنگ ملت فاتح بر زندگی مردم بوسنی و هرزگوین چیره شد.

زبان و ادبیات فارسی که مورد علاقه شدید حکام و بزرگان عثمانی بود مدت چند قرن در میان اهل علم و ادب و طبقات تحصیلکرده بوسنی و هرزگوین جایگاهی والا یافت و به یادگیری آن اهتمام ورزیدند. اشعار شاعران بزرگی چون حافظ، سعدی، مولوی، خیام و جامی مورد توجه خاص قرار گرفت و تعداد زیادی از نسخ خطی شرقی به کتابخانه‌های بوسنی و هرزگوین انتقال یافت و یا توسط

نورالدین عبدالرحمن جامی است که در سال ۹۸۳ ق در مکه به نگارش درآمد. این کتاب توسط حاج حافظ محمد حاجی مولیچ، امام و خطیب مسجد غازی خسروبیگ و استاد مدرسه شریعتی قضاات از مکه آورده شده و به کتابخانه اهدا شده است.

اثر خطی و مصور نادر دیگری از دیوان حافظ وجود دارد که در بین برخی از ابیات این دیوان نقاشی‌های رنگی به چشم می‌خورد که نمایانگر موضوع ادبیات است. علاوه بر آثاری که ذکر شد تعداد زیادی کتاب‌های خطی قدیمی در کتابخانه موجود است. (صفا مقدم، ۱۳۷۲، ص ۱۷۳)

دقیقاً چهار دهه از آغاز فهرستنویسی نسخ خطی در کتابخانه غازی خسرو بیگ را پشت سر گذارده‌ایم. پیش از جنگ سه جلد فهرست از ذخایر ارزشمند خطی این کتابخانه گردآوری و چاپ شده است. از چندی پیش، تلاش‌های فراوان پژوهشگران بوسنیایی،

همراه با کمک‌های مالی و فنی مؤسسه الفرقان لندن، چاپ سایر جلد‌ها را امکان‌پذیر ساخته است. (نامیر ۱۳۷۹، ص ۶۲) مؤسسه الفرقان را شاید بتوان از فعالترین مراکزی به حساب آورد که در رابطه با نسخ خطی با سرمایه وقفی شیخ احمد زکی یمانی مشغول فعالیت است. کار این مؤسسه منحصرأ پژوهش در زمینه نسخ خطی است و در چهار شاخه اصلی متمرکز است. مهم‌ترین کار این مؤسسه فهرستنویسی نسخ خطی موجود در کشورهای اسلامی یا غیراسلامی است و تاکنون بالغ بر چهل و پنج جلد منتشر شده است که عمدتاً مربوط به ممالک آفریقایی و کشورهای نظیر آن است. برگزاری سمینارها، کلاس‌های تدریس شیوه‌های تهیه فهرست برای نسخ خطی و

برگزاری جلسات شناخت مبانی مفاهیمی که در نسخ خطی وجود دارد از جمله سایر فعالیت‌های این مؤسسه است. (افشار، ۱۳۸۱، ص ۲۴) تاکنون دوازده جلد از فهرست کتابخانه غازی خسروبیگ منتشر شده است. فهرست‌های چهارم تا دوازدهم و چاپ دوم جلد اول و دوم به کوشش این مؤسسه توسط اساتید و علمای بوسنیایی به چاپ رسیده است. همچنین تهیه میکروفیلم و سی دی از مجموعه نسخ خطی کتابخانه نیز جزء برنامه‌های این مؤسسه است که بزودی به پایان می‌رسد.

شیوه تنظیم فهرست‌ها

روش تنظیم کلیه فهرست‌ها براساس موضوع و زبان کتاب است. مجموعاً چهارده موضوع اصلی: دایرةالمعارف، قرآن، حدیث، اصول عقاید، ادعیه و اذکار، فقه، اخلاق و مواعظ، تصوف، فلسفه، زبان‌شناسی، تاریخ و جغرافیه، پزشکی و دامپزشکی، ریاضیات و علوم

نیست چرا که حوادث زیادی از جمله سیل، آتش‌سوزی و جنگ در طول سالیان بر ساریووو حادث شد که تبعات آن دامنگیر این کتابخانه نیز شده است. در حمله اوگن ساوی در سال ۱۶۹۷ م تعداد زیادی از کتاب‌های کتابخانه به یغما رفت. با این حال هنوز کتاب‌های زیادی با شرح و مهر اهدایی شخص غازی خسرو بیگ در کتابخانه مشاهده می‌شود. در سال‌های اخیر نیز به دلیل جنگ داخلی، بوسنی و هرزگوین با خطرات جدی مواجه شد. کتاب‌های ارزشمندی از دست‌نوشته‌های اسلامی در بنیاد خاورشناسی و کتابخانه ملی بوسنی دستخوش تاراج دشمنان قرار گرفت. اما علی‌رغم این حملات با تدابیر عالمانه کارگزاران کتابخانه غازی خسروبیگ، دست‌نوشته‌ها و کتاب‌های چاپی و هزاران نشریه و وقفنامه و اسناد محاکم شرعی بوسنی و هرزگوین سالم باقی مانده است. شادمان ۱۳۷۷، ص ۱۳۶) در حدود ۹۰۰۰ نسخه خطی به صورت کتاب و رساله در این

کتابخانه وجود دارد که تاکنون حدود ۷۵۳۹ مجلد خطی فهرست شده است. ۸۴ مجلد خطی مربوط به قرن‌های شانزده تا نوزده دارای مهر وقف از طرف غازی خسرو بیگ است. بر پایه تحقیقات صورت گرفته، قدیمی‌ترین کتاب خطی موجود در کتابخانه غازی خسروبیگ احیاء علوم‌الدین امام محمد غزالی است که به سال ۵۲۶ ق استنساخ شده است. دومین کتاب قدیمی فردوس الاخبار فی مآثور الخطاب است که مجموعه‌ای از احادیث است که توسط ابوشجاع شیرویه ابن شهردار متوفی به سال ۵۰۹ ق تألیف شده و به وسیله عبدالسلام ابن محمد خوارزمی در سال ۵۴۶ ق در مدرسه عمادیه همدان در ۴۱۷ ورق به خط نسخ کهن نسخه‌برداری شده است. سومین کتاب قدیمی

کتاب کشف البیان فی تفسیر القرآن از ابواسحق احمدبن محمد بن ابراهیم الثعالبی النیشابوری است که در سال ۴۲۷ ق وفات یافته است. از این تفسیر تنها جلد سوم آن که به سوره‌های ششم و هفتم قرآن کریم مربوط می‌شود در کتابخانه موجود است. رونوشت این جلد توسط برکت بن عیسی ابویعلا حمزه در سال ۵۷۲ ق به خط نسخ کهن در ۱۲۵ ورق از روی نسخه دستنویس تهیه شده است. دو اثر قدیمی دیگر در این کتابخانه جلد‌های ششم و هفتم تفسیرهایی است از قرآن کریم توسط ابوالقاسم جارالله زمخشری که در سال ۶۶۱ ق به وسیله ابوالفضل اسماعیل بن موسی رومی در بغداد کتابت شده و بالاخره تفسیر فاتحه از فخرالدین ابو عبدالله محمد رازی متوفی به سال ۶۰۶ ق را می‌توان نام برد که جزئی از تفسیر مفاتیح الغیب رازی موسوم به تفسیر الکبیر می‌باشد. این اثر در سال ۶۹۰ ق به دست عمر بن میکائیل بن عبدالله القیصری کتابت شده است.

از دیگر نسخه‌های نفیس این کتابخانه دیوانی بنام تحفة الازهار

در سال ۱۵۳۷ م غازی خسرو بیگ مدرسه‌ای تأسیس نمود که هفتصد هزار دراهم (واحد پول یونان) به آن اختصاص یافت. در وقفنامه مربوط به این مدرسه قید شده بود که از آنچه باقیمانده است کتاب‌های خوب برای این مدرسه خریداری شود تا طالبان علم بخوانند و استنساخ نمایند. به این ترتیب کتابخانه غازی خسرو بیگ همزمان با مدرسه غازی خسرو بیگ در سال ۱۵۳۷ م تأسیس شد

- در سمت چپ هر یک از نسخه‌های معرفی شده شماره مسلسل کتاب آمده که از شماره ۱ در جلد اول شروع و به شماره ۷۵۳۹ در جلد ۱۲ خاتمه می‌یابد. در سمت راست شماره ثبت کتاب در کتابخانه غازی خسرو بیگ درج شده است.

نکاتی پیرامون هر یک از جلدها:

جلد اول فهرست (کتب خطی عربی، ترکی، فارسی)

چاپ در سال ۱۹۶۳ م؛ چاپ دوم ۲۰۰۰ م

نسخه‌هایی که در این مجلد معرفی شده است شامل موضوعاتی راجع به قرآن (تفاسیر، تجوید و...)، دایرةالمعارفها، احادیث، عقاید و کتابهای ادعیه و اذکار است. مجموعه کتب و رسائلی که در این فهرست شرح شده بالغ بر ۷۹۵ مجلد خطی Codex است که توسط قاسم دوبراجا فهرست‌نویسی شده است. تعدادی کتاب و رساله به زبان فارسی معرفی شده است. از جمله تاج‌التراجم فی تفسیر القرآن للاعاجم تألیف شیخ الامام ابی‌المظفر طاهرین محمد الاسفراینی (متوفای ۴۷۱ ق) که جلد سوم از این کتاب است که شامل آیه ۱۰۲ از سوره اعراف تا پایان سوره ابراهیم است. این کتاب در سال ۵۷۹ ق کتابت شده است.

جلد دوم فهرست (کتب خطی عربی، ترکی)

چاپ در سال ۱۹۷۹ م؛ چاپ دوم ۲۰۰۲ م

این فهرست شامل موضوعات فقهی و حقوقی اسلام است. مؤلف این جلد نیز قاسم دوبراجا است. مجموعه نسخ معرفی شده ۱۱۶۰ مجلد خطی است.

جلد سوم فهرست (کتب خطی عربی، فارسی، ترکی، بوسنیایی)

چاپ در سال ۱۹۹۱ م

این فهرست شامل ۶۴۷ مجلد خطی است. فهرست‌نویسی این جلد بر عهده زینل فایتش بوده است. از کتاب‌های فارسی می‌توان به رساله‌هایی چون پندنامه از عطار نیشابوری (متوفای ۶۲۷ ق) که دارای حاشیه‌هایی به زبان ترکی است، تحفه العشاق که مجموعه‌ای از عبارات و اصطلاحاتی به زبان فارسی است که به ترکی ترجمه شده است و نویسنده آن شناسایی نشده و ظاهراً در قرن دهم می‌زیسته و تحفه شاهی اشاره نمود.

طبیعی، و مجموعه‌ها تعیین شده است و در ذیل هر موضوع، تقسیم‌بندی زبانی (عربی، فارسی، ترکی، بوسنیایی) شده است. در هر مجموعه از کتاب‌های هم زبان، کتاب‌ها براساس تاریخ تألیف یا تاریخ کتابت تنظیم شده است.

شیوه فهرست‌نگاری فهرست‌نویسان ارائه اطلاعات کتابشناسی و نسخه‌شناسی است. آنچه در این فهرست حائز اهمیت است این است که طبق روش استاندارد فهرست‌نویسی شده است و با اینکه فهرست‌نویسان هر جلد متفاوت است اما نسخه‌ها بصورت یکسان تنظیم و ارائه شده است.

نکاتی که در تنظیم فهرست‌ها رعایت شده بدین قرار است:

- نام کتاب، آنگونه که در نسخه موجود است در فهرست آمده است. چنانچه عنوان کتابی نامعلوم باشد و شناسایی نشده باشد در این صورت براساس موضوع کتاب، عنوانی انتخاب شده و در داخل پرانتز نوشته می‌شود. همچنین اگر اثری بیش از یک نسخه موجود باشد تنها در ذیل اولین نسخه توصیف مفصل می‌آید و در سایر نسخه‌ها به نسخه اول ارجاع داده شده است.

- شرح‌ها و حواشی مربوط به یک اثر به دنبال اصل نسخه معرفی شده است.

- عنوان کتاب و نام نویسنده به شیوه تاریخ‌الاداب العربیه کارل بروکلمان با حروف لاتین آوانویسی شده است.

- بعد از نام مؤلف و ذکر تاریخ وفات وی چنانچه اطلاعاتی از شرح حال و آثار مؤلف در دست باشد ذکر می‌گردد.

- آغاز و انجام نسخه بعد از عنوان کتاب و نام و شرح حال مؤلف آمده است.

- تعداد اوراق، اندازه کتاب، نوع خط و توصیفی از جنس کاغذ و جلد کتاب از سایر اطلاعاتی است که ذیل هر نسخه اشاره شده است.

- اطلاعات مربوط به وقف کتاب از جمله نام واقف و تاریخ وقف و اجازات و غیره در این قسمت می‌آید.

- در انتها نام کتاب و تاریخ کتابت (در صورتیکه یافت شود) مورد اشاره قرار می‌گیرد.

- نام مصادر و منابعی که فهرست‌نویس در پیدا کردن اسامی کتاب و مؤلف استفاده نموده است در انتهای معرفی نسخه مطابق «الذریعه» قید شده است.

- جهت سهولت دسترسی به منابع، نمایه الفبایی از نام مؤلفین و عناوین نسخ در انتهای هر جلد تهیه شده است.

جلد چهارم فهرست (کتاب خطی عربی، ترکی، فارسی، بوسنیایی)
چاپ در سال ۱۹۹۸ م

این جلد شامل فهرست ۶۱۶ مجلد خطی است که به آثار ادبی اختصاص دارد. از این رو تعداد دستنوشته‌های فارسی حدود ۱۲۶ مجلد خطی است که نسبت به جلد‌های دیگر، بیشتر است. در بخش فارسی تعداد زیادی بوستان و گلستان سعدی ضبط شده است. گردآوری این جلد بر عهده دکتر فهیم علی نامیتاک استاد زبان و ادبیات ترکی دانشگاه ساریوو بوده است.

جلد پنجم فهرست (کتاب خطی عربی، ترکی، فارسی)
چاپ در سال ۱۹۹۹ م

تعداد ۴۵۰ مجلد خطی یا ۹۹۴ عنوان در موضوع فلسفه، منطق، زندگی‌نامه‌های علما و دانشمندان، تاریخ و جغرافیا در این جلد معرفی شده است. برخی از آثار عربی و ترکی به دست دانشمندان بوسنیایی نگاشته شده است. این جلد توسط زینل فایتش پژوهشگر کتابخانه غازی خسروبیگ گردآوری شده است. در این جلد سه نسخه خطی فارسی تحت عنوان‌های شواهد النبوه نوشته عبدالرحمن جامی، مناقب العارفین (و مراتب الکاشفین) نوشته شمس‌الدین احمد افلاکی (متوفای ۷۴۵ ق) اثری است در شرح حال جلال‌الدین رومی و نزدیکان وی که اول این نسخه ناقص است و کتابت آن در سال ۹۷۸ ق پایان یافته است و ثواقب المناقب (مناقب حضرت مولانا) از عبدالوهاب بن جلال‌الدین محمد الهمدانی (متوفای ۹۴۷ ق) که در حقیقت خلاصه اثر قبلی است. این نسخه در سال ۹۸۴ ق کتابت شده است.

جلد ششم فهرست (کتاب خطی عربی، ترکی)
چاپ در سال ۱۹۹۹ م

این جلد توسط مصطفی یحیتش پژوهشگر و مدیر فعلی کتابخانه غازی خسرو بیگ در موضوع صرف و نحو به معرفی ۵۱۲ مجلد خطی یا ۸۳۳ عنوان می‌پردازد. اغلب کتابها به زبان عربی است و تعداد کمی به زبان ترکی فهرست شده است و هیچ کتابی به زبان فارسی در این جلد فهرست نشده است. اما در موضوع دستور زبان فارسی دو کتاب تحت عنوان قواعدالفرس نوشته شمس‌الدین احمدبن سلیمان بن کمال پاشا (متوفای ۹۵۰ ق) و الامثله فی اللغه الفارسیه به زبان ترکی فهرست شده است.

جلد هفتم فهرست (کتاب خطی عربی، ترکی، بوسنیایی، فارسی)
چاپ در سال ۲۰۰۰ م

فهرست اخیر به همت حاسو بوبارا و زینل فایتش تهیه شده است و به معرفی ۵۴۸ مجلد خطی در موضوع معانی و بیان، بدیع، واژه‌نامه‌ها می‌پردازد. از کتاب‌های فارسی فهرست شده می‌توان به مختصر منشآت وحید تبریزی (متوفای ۱۰۸۰ ق) در موضوع صنایع شعر فارسی اشاره نمود.

تعداد زیادی کتاب لغت چند زبانه در این فهرست وجود دارد که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم. السامی فی الاسامی فرهنگنامه‌ای است عربی به فارسی از احمد بن محمد بن احمد النیشابوری الميدانی (متوفای ۵۱۸ ق) که در ۸۷۲ ق کتابت شده است.

لغت‌نامه‌هایی به زبان عربی - فارسی - ترکی تحت عنوان: اعجوبه الغرائب فی نظم جواهر العجائب، سبحة صبیان، شرح سبحة صبیان، قصیده امهاتی، و جلد اول کتاب لهجه فی اللغه. همچنین تعداد قابل توجهی واژه‌نامه به زبان فارسی - ترکی در این فهرست وجود دارد. از جمله صحاح العجمیه، شرح بحر الغرائب - لغت حلیمی - مفتاح اللغه، وسیله المقاصد الی احسن المراد، دقائق الحقائق، قواعد الفرس و غیره.

یک فرهنگ چهار زبانه بوسنیایی - ترکی - فارسی - عربی نیز تحت عنوان بوشناقچه - تر کچه - فارسجه - عربچه لغت از دیگر منابع موجود در این فهرست است.

جلد هشتم فهرست (کتاب خطی عربی، ترکی، فارسی، بوسنیایی)
چاپ در سال ۲۰۰۰ م

تعداد ۵۰۳ مجلد خطی در موضوع صرف و نحو که در حقیقت تکمله کتاب‌های جلد ششم است توسط مصطفی یحیتش فهرست شده است. در موضوع دستور زبان فارسی کتاب‌هایی به زبان عربی، ترکی، بوسنیایی در این فهرست ذکر شده است.

جلد نهم فهرست (کتاب خطی عربی، ترکی، بوسنیایی)
چاپ در سال ۲۰۰۱ م

در این جلد کتاب‌های موضوع فقه و اصول فقه توسط حاسو بوبارا در ۷۸۴ مجلد خطی فهرست‌نویسی شده است. تعداد بسیار زیادی از منابع معرفی شده شامل کتاب‌های عربی است که حدود ۵۳۹ کتاب است و تعداد کمی کتاب به زبان ترکی که حدود ۲۳۳ کتاب است و ۸ کتاب به زبان بوسنیایی و ۴ کتاب به زبان فارسی در

این جلد فهرست شده است.

از قدیمی‌ترین نسخ معرفی شده که تصویر صفحه اول آن در انتهای کتاب به چاپ رسیده است کتابی است در اصول فقه تحت عنوان کنزالوصول الی معرفه الاصول از علی بن محمد البزدوی (۴۰۰ - ۴۸۲ ق) که در سال ۷۴۸ ق توسط لطف‌الله بن محمد بن ابومحمد التبریزی کتابت شده است. کتاب دیگری به زبان عربی به نام المختار للفتوی نوشته عبدالله بن محمود بن مودود بن محمود البلداغی الموصولی الحنفی (۵۹۹ - ۶۸۳ ق) که در سال ۶۹۱ ق توسط عبدالله برهان السمرقندی به خط نسخ کتابت شده است که فقط هشت سال بعد از مرگ مؤلف است. این کتاب از جمله قدیمی‌ترین نسخه‌های موجود از این کتاب است.

جلد دهم فهرست (کتاب خطی عربی، ترکی، بوسنیایی، فارسی)

چاپ در سال ۲۰۰۲ م

۷۰۶ مجلد خطی یا ۳۵۲ عنوان توسط عثمان لافیتش در موضوع حقوق اسلامی و قوانین فقهی اسلام فهرست شده است که در حقیقت بخشی از دنباله جلد نهم فهرست است. ۳۳۲ اثر به زبان عربی و ۳۶۱ اثر به زبان ترکی و یک عنوان فارسی و همچنین ۱۲ اثر به زبان بوسنیایی است. از قدیمی‌ترین نسخه‌هایی که در این فهرست موجود است کتاب حلیه العلماء فی اختلاف مذاهب الفقهاء از ابوبکر محمد بن احمد بن حسین بن عمر (متوفای ۵۰۷ ق) که در دوازده شوال سال ۵۸۵ ق توسط عبدالسلام بن مجاهد النبروی یعنی ۷۸ سال بعد از مرگ مؤلف نسخه برداری شده است.

جلد یازدهم فهرست (کتاب خطی عربی، ترکی، فارسی، بوسنیایی)

چاپ در سال ۲۰۰۳ م

۸۷۰ مجلد خطی یا ۱۲۶۵ عنوان در زمینه موضوعی دایرةالمعارف، قرآن و مباحث پیرامون آن، تفسیر، اصول عقاید، احادیث و ادعیه توسط زینل فایتش فهرست شده است. تعداد ۹۶۵ نسخه به زبان عربی و ۲۷۸ نسخه به زبان ترکی و ۷ کتاب به فارسی و ۱۵ کتاب به زبان بوسنیایی در این فهرست ضبط شده است. این جلد پیوست جلد اول است. البته کتاب‌هایی که در این جلد فهرست شده نه تنها در فهرست جلد اول وارد نشده، بلکه در ده جلد قبلی نیز نیامده است. کتاب‌های فارسی این فهرست شامل ترجمه‌ای از قرآن به فارسی و کتاب ترجمه الاربعین حدیثا و الاحادیث مع الترجمة

بالفارسیه در موضوع حدیث است. همچنین کتاب مزرع الحسنات فی شرح دلائل الخیرات به زبان فارسی در این فهرست درج شده است.

جلد دوازدهم فهرست (کتاب خطی عربی، ترکی، فارسی)

چاپ در سال ۲۰۰۳ م

جلد دوازدهم آخرین جلدی است که تاکنون تهیه شده است و شامل ۳۷۹ مجلد خطی در موضوعات پزشکی، داروشناسی، دامپزشکی، ریاضی، نجوم، کیمیا، شیمی، علوم غریبه است که توسط مصطفی یحیتش فهرست‌نویسی شده است. تعداد ۱۳ مجلد خطی به زبان فارسی فهرست شده است. از جمله ذخیره خوارزمشاهی از زین‌الدین اسماعیل بن الحسین بن محمدالحسینی الجرجانی (متوفای ۵۳۱ ق) در موضوع پزشکی و داروشناسی اسلامی است. کتاب دیگری در موضوع پزشکی و داروشناسی به نام کفایت مجاهده از منصور بن محمد بن احمد بن یوسف بن الیاس که در قرن هشتم می‌زیسته است. کتاب الاختیارات العالیه و الاتصلات السماویه از فخرالدین خطیب رازی (متوفای ۶۰۶ ق) در علم هیئت به خط نستعلیق که در سال ۱۱۹۶ ق کتابت شده است. یک کتاب بنام اشجار و اثمار از علیشاه بن محمد بن قاسم خوارمی (قرن ۷-۸) در موضوع نجوم و همچنین دو کتاب در موضوع رمل بنام‌های زیده الذخائر که باب اول آن به بیان کیفیت وضع این علم باب دوم در آداب وفات است و دیگر کتاب رساله رملی است به خطی نستعلیق که نویسنده این دو کتاب شناسایی نشده است.

مأخذ

افشار، ایرج (۱۳۸۱). «فعالیت‌های مربوط به نسخ خطی در خارج از کشور». یادمان سمینار مقدماتی نسخه‌های خطی تهران ۱ - ۲ خرداد ۱۳۷۹، ۲۴ - ۲۵.

شادمان، جبریل (۱۳۷۷). «گزارش دست‌نوشته‌های اسلامی در بوسنی و هرزگوین». آینه میراث، ۱ (۳ - ۴)، ۱۳۶ - ۱۳۹. صفار مقدم، احمد (۱۳۷۲). زبان و ادبیات فارسی در بوسنی و هرزگوین. تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی (پژوهشگاه).

نامیر، کارا خلیلویچ (۱۳۷۹). «فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه غازی خسروبیگ». آینه میراث، ۳ (۲ - ۳)، ۶۲ - ۶۳.